

EVELYN FOX KELLER

Systemet genus/vetenskap, eller: Förhåller sig kön till genus som naturen till vetenskapen?

*Distinktionerna mellan kön och genus,
och mellan naturen och vetenskapen, föder de problem
Evelyn Fox Keller ser som avgörande för dagens
kvinnoforskning och vetenskapsteori: att klargöra sambanden
mellan det biologiska och det sociala. Hennes kritik rör framförallt den
hittillsvarande oförmågan att kunna se både olikhet
och samband utan att fastna i valet mellan dualitet eller universalitet,
relativism eller objektivism.*

Den mest avgörande fråga som kvinnoforskningen står inför idag gäller innebörden av "genus" eller socialt kön,¹ dess förhållande till biologiskt kön samt dess betydelse jämfört med andra sociala kategorier (som ras, klass, folkgrupp etc) – dvs relationen mellan kön, genus och olikheter över huvud taget. Likaså skulle jag vilja påstå att den mest avgörande fråga som vetenskapsteorin står inför idag gäller vetenskapens innebörd, dess förhållande till naturen samt dess betydelse jämfört med andra samhällsinstitutioner – dvs relationen mellan naturen, vetenskapen och in-tressen i allmänhet. Mitt syfte med denna uppsats är för det första att fastställa några viktiga paralleller, till och med en strukturell överensstämmelse, mellan de två frågorna, och för det andra att göra gällande att en närmare granskning av denna överensstämmelse (inklusive de faktorer som garanterar att den vidmakthålls) kan ge oss vissa nyttiga riktlinjer i våra försök att angripa dessa frågor.

Tre paralleller

Tre olika slags paralleller mellan kvinnoforskning och vetenskapsteori kan omedelbart urskiljas: den första kan kallas histor-

isk, den andra kunskapsteoretisk och den tredje politisk. Från historisk synpunkt är det värt att lägga märke till att den moderna kvinnoforskningen i själva verket uppstod med insikten att åtminstone kvinnor skapas snarare än föds – dvs med distinktionen mellan genus och kön. På ungefär samma sätt uppstod den nutida vetenskapsteorin med erkännandet av en åtskillnad mellan vetenskap och natur – med insikten att vetenskapen inte är och aldrig kan bli en "naturens spegel". När dessa distinktioner infördes, utvecklades två nya forskningsområden (som på det hela taget inte överlappade varandra), ägnade åt att analysera den sociala konstruktionen av respektive genus och vetenskap.

Inom båda dessa områden konstaterar emellertid forskarna nu att de nödgas kämpa mot vad som närmast kan kallas en "dynamisk instabilitet"² hos deras respektive ämnens grundkategorier (i det ena fallet genus och i det andra vetenskap), en instabilitet som faktiskt släppts loss just genom de distinktioner som givit upphov till dessa kategorier. Om genus inte skall definieras utifrån kön och vetenskapen inte utifrån naturen (dvs utifrån det som *är*), hur skall de då definieras? Ett adekvat svar på

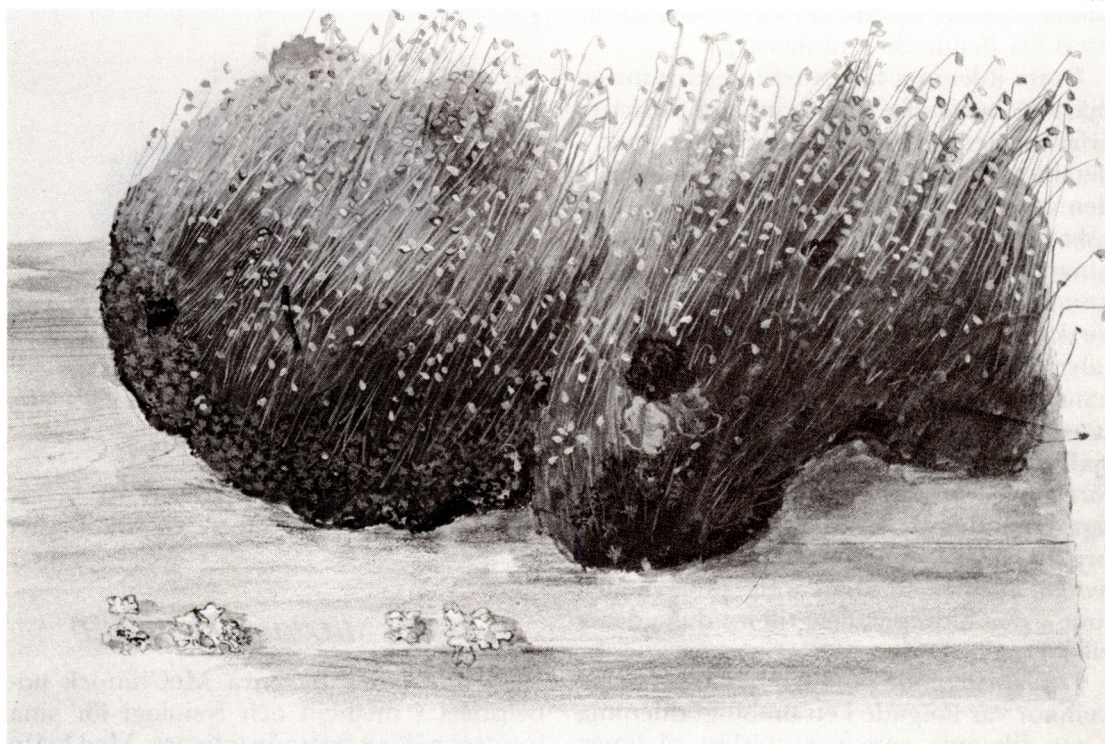
denna fråga saknas; så är också både kvinnoforskarnas och vetenskapsteoretikernas svårigheter att vidmakthålla och samtidigt tygla sina nödvändiga distinktioner (mellan kön och genus å ena sidan och mellan natur och vetenskap å den andra) lika välbekanta som de varit oöverbärliga. Det är detta jag kallar den kunskapsteoretiska parallellen. Precis som diskussioner om genus tenderar att närma sig endera av två ytterligheter – antingen biologisk determinism eller också föreställningen om obegränsad formbarhet, ett slags genusanarki – så polariseras diskussioner om vetenskapen och drivs fram antingen mot objektivism eller mot relativism. I den ena riktningen återförs såväl genus som vetenskap till pre-moderna (och pre-feministiska) begrepp enligt vilka genus sammanfaller med kön och vetenskapen med naturen. I den andra inbjuds vi till en post-modern, post-feministisk (och post-vetenskaplig) utopi där genus och vetenskap flyter fritt och inte längre grundas på vare sig kön eller natur – där både kön och natur i själv verket har försvunnit helt och hållet. Den som försöker gå en medelväg – det må gälla genus eller vetenskap – har att kämpa inte bara mot den begreppsmässiga svårigheten att ange en sådan väg utan också mot de synnerligen envisa påtryckningarna från ett offentligt forum som driver varje begrepp mot den ena eller andra ytterligheten.

För den tredje parallellen tillgrepp jag etiketten ”politisk” med anspelning på kunskapens politik: jag tror att det som slutligen är omstritt i båda fallen är en fråga om status – den status genus respektive vetenskap har som teoretiska kategorier. Är genus som analytisk kategori annorlunda än och kanske till och med mera grundläggande än kategorierna ras, klass etc? (Eller, för att vända på frågan, är det i sista hand förtrycket som är den enda viktiga genusvariabeln?) Den parallella frågan är naturligtvis: är vetenskapen väsentligt annorlunda än andra sociala strukturer eller ”intressegrupper”? Med andra ord: är vetenskapliga anspråk på kunskap giltigare än andra (icke-vetenskapliga) anspråk på kunskap?

De paralleller mellan kvinnostudier och

vetenskapsteoretiska studier, som jag beskriver, har sannerligen varit just paralleller: till helt nyligen har de två vetenskapsgrenarna praktiskt taget inte alls korsat varandra, precis som det praktiskt taget inte har förekommit någon växelverkan mellan försöken att omdefiniera genus respektive vetenskap – som om de två kategorierna vore oberoende av och inte hade något med varandra att göra. Det är först med framväxten av en modern feministisk vetenskapskritik som kategorierna genus och vetenskap kommit att ses som sammanflätade och de två ämnesområdena (kvinnoforskning och vetenskapsteori) följaktligen börjat sammanfalla. Men som jag påpekat i annat sammanhang förutsatte denna senaste utveckling att genus redan uppfattades som skilt från biologiskt kön och vetenskapen som skild från naturen. Det innebär att den moderna feministiska vetenskapskritiken är historiskt avhängig den tidigare uppkomsten av dess moderdiscipliner. Med en sådan härstamning ärver den emellertid också (kanske med nödvändighet) all den tvetydighet/oklarhet/obestämdhet/instabilitet som består hos termerna genus och vetenskap. Man kan faktiskt säga att feministisk vetenskapsteori har blivit det område där denna otydlighet framträder som tydligast och följaktligen det område som erbjuder de bästa möjligheterna att förstå de faktorer som kan motverka en klar och stabil redogörelse för båda begreppen utifrån en ”medelväg”. Därför vill jag också göra gällande att en granskning av feminismens och vetenskapens historia kan ge viktiga insikter som kan bidra till att visa vägen till en lösning av dessa svårigheter.

För att belysa mina påståenden skall jag koncentrera mig på en speciell episod i feminismens och vetenskapens senaste historia, nämligen den samtida debatten omkring begreppet ”kvinnovetenskap” och närmare bestämt omkring frågan huruvida den nyligen prisade cytogenetikern Barbara McClintock skulle kunna tas till förebild i en sådan vetenskap. För att ange debattens position måste jag emellertid inleda diskussionen med några mycket korta an-

Ingegerd Möller, *Spåmossa*, Akvarell, 1978

märkningar angående den kamp som tidigare utkämpats av dem som mest omedelbart berörs av feminismens och vetenskapens tvisteämnen, nämligen kvinnliga forskare.

De kvinnliga forskarnas dilemma

Under hela vårt århundrade har den huvudstrategi som tillämpats av kvinnor vilka sökt tillträde till vetenskapens värld, grundats på förnekandet av genus som en variabel av betydelse för vetenskaplig produktivitet. Skälen till denna strategi är tydliga nog: erfarenheten har alltför väl visat att varje erkännande av olikhet baserad på genus nästan utan undantag tillgripits som ett försvar för utestängning. Det har använts antingen för att utestänga kvinnor från vetenskapen eller för att stämpla dem som "icke-kvinnor" – i praktiken vanligen bådadera samtidigt. För kvinnliga forskare *i egenskap av forskare* hade det avgörande betydelse att vetenskapliga prestationer mättes efter en enda måttstock, enligt vilken detta

att vara annorlunda var att vara obetydligare. Under sådana omständigheter tycktes – och tycks fortfarande – hoppet om rättvisa, ja rentav själva begreppet rättvisa, avhängigt av att olikheten förnekades.

Det är lätt nog att vara efterklok och inse svårigheten i denna strategi: Om en universell måttstock omvandlar olikhet till brist på likställdhet och därutöver hotar med dualism, polarisering och uteslutning, omvandlar samma måttstock jämlikheten till likhet och utgör följaktligen en garanti för att varje "annan" erfarenhet, uppfattning eller värdering utesluts. I konsekvens härmed är "andra" kvalificerade för inträde blott i den utsträckning de kan operera bort sin olikhet och även avlägsna spåren efter operationen. Olyckligtvis är ett sådant tillvägagångssätt i allmänhet inte helt framgångsrikt utan medför bestående handikapp som nedsätter den överlevandes stridsduglighet som "konkurrent". Ännu allvarigare är att det ger ett otillräckligt skydd mot all den diskriminering som i praktiken fortsätter att råda. Något som en

sådan strategi emellertid kan bidra till är att dölja denna diskriminering.

Detta dilemma får kanske ingenstans en bjärtare belysning än i kvinnliga forskares erfarenheter vid det tjugonde seklets mitt – det historiska bottenläget för kvinnorna i den amerikanska vetenskapen. Efter att ha sökt trygghet i den fortskridande utrotningen av varje kännetecken som skulle kunna avslöja deras genus hade kvinnliga forskare, i egenskap av kvinnor, på 1950-talet alldeles försvunnit från den amerikanska vetenskapen. Deras numerär rapporterades inte längre; de hade till och med själva valt att låta sina avslöjande förnamn försvinna från olika publikationer. Olyckligtvis kunde emellertid inte denna strategi i praktiken skydda kvinnorna från effekterna av en alltmer utestängande professionell linje – den bidrog endast till att dölja dessa effekter.

Den springande punkten här är att dessa kvinnor var fångade i ett omöjligt dilemma – ett dilemma som var olösligt så länge vetenskapens mål ansågs vara naturens entydiga återspeglning och det sågs som en framgång att tillämpa endast en måttstock. Först när en alternativ vetenskapssyn med utrymme för en mångfald mål och måttstockar introducerades, uppstod förutsättningarna för några feminister att på slutet av 1970- och början av 1980-talet börja argumentera för att olikhet i erfarenheter, uppfattningar och värderingar vore något verkligt värdefullt för den vetenskapliga produktionen.

Mycket snabbt gav emellertid (i vissa kretsar) begreppet om differentiering inom vetenskapen vika för den ytterst tvivelaktiga idén om en alltigenom annorlunda vetenskap – i synnerhet idén om en kvinnovetenskap. En sådan kan ha varierande innebörd för olika människor, men i praktiken framkallar den nästan alltid föreställningen om en ”kvinnlig” vetenskap. Nu rådde det emellertid krävas något mer än rätt och slätt ett tillgängligt alternativ till den traditionella synen på vetenskapen för att tanken på en sådan kvinnovetenskap verkligen skulle slå an på folk: det behövdes en källa till legitimering och ännu hellre en

Ingegerd Möller, Purpurbräcka och sten med svarta lavar, Akvarell, 1979

förebild. För uppfyllandet av detta behov stod nobelstiftelsen som av en tillfällighet till tjänst.

Barbara McClintock – en förebild?

1983 tilldelades Barbara McClintock nobelpriset i medicin och fysiologi för sina insatser nästan fyrtio år tidigare. Med hjälp av en entusiastisk press förvandlades därigenom en avvikande och tillbakadragen cytogenetiker – en kvinna som gjort respekten för olikheter till grundvalen för sin egen särskilda vetenskapsfilosofi – till en ny, låt vara motsträvig, kulturhjältinna. Och med en liten men avgörande omskrivning av texten fann förespråkarna för en ny kvinnovetenskap i det ögonblicket vad de sökte: en förebild som genom sin ”känsla för organismen” tycktes återinföra kvinnliga värden i vetenskapen och som (ännu viktigare) efter åratals kamp slutligen blivit godkänd, till och med rättfärdigad, av ett tveksamt etablissemang.

Egendomligt nog hälsade emellertid just detta etablissemang samtidigt med iver McClintock välkommen tillbaka till fadershuset. Nu var det deras tur att förneka de skillnader som i det förflutna gjort henne till en sådan anomali. Som Stephen Jay Gould meddelade oss (i *New York Review*, 26 mars 1984) är McClintocks ”känsla för organismen” på intet sätt säregen: alla goda forskare (inklusive han själv) har den och använder den. Andra anmälare gick längre. De hade alltid uppskattat hennes arbete;

påståendet att hon varit missförstådd och undervärderad var helt enkelt oriktigt. I samma ögonblick som (vissa) feminister gjorde anspråk på McClintock som en av de sina, som en representant för en annorlunda vetenskap, slöt konventionella forskare upp omkring henne och gjorde anspråk på henne för egen del: det finns blott en vetenskap.

Eftersom jag inte kan påstå att jag varit en oskyldig åskådare till denna utveckling måste jag säga något om mitt eget bidrag. När jag skrev min bok om McClintock föreföll det mig viktigt att med avsikt sätta de frågor om genus och vetenskap som jag tidigare avhandlat inom parentes, och att på dess egna villkor behandla materialet om McClintocks liv och arbete samt relatera detta till den moderna biologins historia. Det föreföll mig orättvist mot McClintocks historia att belasta den med min egen förhandsmoral, särskilt med tanke på att det var synnerligen oklart för mig vilken relevans en feministisk eller genusbaserad analys av denna historia skulle kunna ha. McClintock själv är inte feminist: hon har i hela sitt liv inte bara motsatt sig utan obehagligt tillbakavisat all klassificering, och hennes engagemang i vetenskapen som ett område där ”frågan om genus faller bort” är solitt. Om genus skulle visa sig vara en viktig variabel i denna historia, speciellt för att förstå hennes vetenskapliga avvikelse, måste historien själv visa både mig och läsaren hur. Denna ståndpunkt tillät naturligtvis läsarna att dra sina egna slutsatser, vilket de förvisso gjorde – även om de, som man kanske kunnat vänta sig, vanligen tillskrev mig dessa slutsatser.

Delvis i självförsvar, och delvis för att den behövde ställas, tog jag itu med frågan om en kvinnovetenskap i min följande bok (Keller 1985), där jag särskilt koncentrerade mig på betydelsen av genus i McClintocks historia. På helt allmänna grunder hävdade jag att om man med en kvinnovetenskap menar en kvinnlig vetenskap är själva begreppet djupt problematiskt: för det första emedan det bortser från den fundamentalt sociala karaktären hos den process varigenom såväl vetenskap som fors-

kare benämns som sådana, och för det andra emedan vår tolkning av ”kvinnligt” och ”vetenskapligt” historiskt i så hög grad har konstruerats som en motsats.

Andra problem visar sig i samband med McClintocks egen historia: det är till att börja med inte bara det att McClintock själv tillbakavisar alla stereotypa påståenden om kvinnlighet utan dessutom tycks faktiskt ingenting av den dynamik vi tänker oss utgöra nyckeln till den kvinnliga socialiseringen gälla henne. Hon har aldrig varit gravid, aldrig förälder, och om hon än varit dotter var hennes relation till sin mor så avvikande att den trotsar vedertagna föreställningar om bandet mellan mor och dotter. Slutligen går det inte att se McClintocks egenart som tillhörig hennes kön eftersom hon egentligen inte är representativ för kvinnor i allmänhet, inte ens för kvinnliga forskare; inte heller saknas hennes vetenskapliga vision och praxis bland manliga forskare. Hur skall vi då tolka det faktum att så mycket av det som är utmärkande för denna vision och praxis – dess betoning av intuition, känsla, sammanhang och relationer – så väl överensstämmer med våra mest välkända kvinnostereotyper? Och faktiskt är så sällsynt bland manliga forskare?

För att besvara denna fråga påstod jag att det var nödvändigt att vända uppmärksamheten först från kön till genus och sedan från konstruktionen av genus till konstruktionen av vetenskapen. Frågan blir då, inte varför McClintock i sin vetenskapliga utövning förlitar sig på intuitionen, känslan, sinnet för relationer och sammanhang, utan hur det kommer sig att dessa tillgångar förkastas av den stereotypa vetenskapen. Formulerad på detta sätt besvarar frågan praktiskt taget sig själv: dessa tillgångar förkastas just för att de traditionellt benämnts kvinnliga medan vetenskapen traditionellt benämnts manlig. Betydelsen av genus i McClintocks historia förskjuts alltså från hennes personliga socialisering till vetenskapens sociala konstruktion. Angående projektet att återvinna forskningen som en genusfri verksamhet – som ett område där ”frågan om genus faller bort” – framkastade jag att McClintocks kön åt-

minstone i ett avseende verkligen kan ha varit henne till fördel: ”Hur otypisk hon än må vara som kvinna: någon *man* är hon inte” – och alltså inte förpliktad att bevisa sin ”manlighet” (Keller 1985, s 174).

Tolkningen av genus – en fråga om makt

Jag försökte med andra ord formulera just det slags medelväg i förhållande till genus som jag i denna uppsats har påstått vara så besynnerligt svår (för oss alla) att vidmakthålla – närmare bestämt genom att hävda att den betydelse genus har för vetenskapen är a) socialt konstruerad, men b) bärs upp av deltagarnas kön (på det sättet att genus-specifika normer internaliserats tillsammans med genusidentitetens kärna). Jag gjorde kort sagt gällande att genus i grund och botten är ett relationsbegrepp som även om det inte är helt bestämt av könet aldrig är helt oberoende därav. Trots kulturella variationer och psykisk formbarhet betyder det *något* – om än för många individer kanske inte mycket – att identifiera sig som tillhörig det ena könet och inte det andra.

Eftersom de reaktioner som detta resonemang har framkallat utgör ett närliggande vittnesbörd om den instabilitet vår uppfattning om genus på det hela taget är underkastad, kan det vara lämpligt att redogöra för dem här. Många feminister har envisats med att läsa McClintocks historia som ett manifest för en ”kvinnovetenskap” (i bemärkelsen av en specifikt kvinnlig vetenskap) – varunder de antingen prisat mig som dess förespråkare eller, om de över huvud taget reagerat på mina protester, låtit påskina att jag inte vågar stå för min övertygelse – ibland har de till och med antytt att jag inte vågar stå för McClintocks övertygelse.

Å anda sidan klagade ett antal läsare (både män och kvinnor) på att jag bortsåg från McClintocks egenart genom att försöka göra henne till en ”kvinornas förebild”, eller menade att mitt resonemang måste vara felaktigt eftersom det *finns* män som tänker som McClintock, som har en ”känsla för organismen”. Alltså, är deras slutsats, kan genus inte vara av relevans i

denna historia.

Till sist har vi de läsare hos vilka varje som helst anspelning på genus i vetenskapligt sammanhang väcker en så stark ångest att de på en och samma gång tolkar både ”genus” och ”genusfri” som något kvinnligt. Särskilt dessa läsare ser minsta antydning om en förbindelse mellan genus och kön, den må gälla män eller kvinnor, som en bekräftelse på deras värsta misstankar, dvs att detta resonemang utgör ett hot mot kvinnliga forskares krav på rättvisa.

Det kanske mest anmärkningsvärda med dessa tolkningar är att de alla i så hög grad, om än på olika sätt, är beroende av att man omedvetet, nästan reflexmässigt, likställer frågor om genus med frågor om kön. Man tar alltså för givet att den verkliga tvistefrågan inte är genusideologins utan könets genomslagskraft. När avståndet mellan kön och genus sålunda har eliminerats, reduceras den ursprungliga frågan om McClintocks egenart automatiskt till den ytterst problematiska (och dubiösa) frågan huruvida män och kvinnor tänker olika just eftersom de är män och kvinnor. Det är inte överraskande att svaren på denna senaste fråga är både blandade och synnerligen upphetsade. Så snart den har tolkats som en dualism möter frågan om olikhet blott två svar: ja eller nej, dvs att denna dualism antingen bejakas eller förnekas – bejakas av dem som välkomnar den, förnekas av dem som fruktar den. Hela skalan av olikheter har alltså upplösts i två poler: dualism och universalism.

Jag påstår att det begreppsmässiga sammanbrott som här har illustrerats – den svårighet så många av oss har att tänka på olikhet i andra termer än dualism eller universalism – har sin grund inte i biologin utan i politiken, dvs är en konsekvens inte av några begränsningar i vår hjärnas konstruktion utan snarare av en bakomliggande tävlan om makt. Jag påstår att dualism och universalism är reaktioner vilka i själva verket är såväl strukturerade av som nyttjade i en strid som först och främst är politisk.

Som jag redan antytt spelade nobelpriset en avgörande roll för att av McClintocks

forskning framför allt skapa en stridszon och locka både feminister och traditionella forskare att göra anspråk på henne som en av de sina. Den legitimering och auktoritet som åtföljde nobelpriset förlänade McClintocks vetenskapliga verksamhet ett värde som var värt att strida om – ett värde som den ena sidan gjorde anspråk på genom att förneka olikheten och den andra genom att omformulera den i termer av dualism.

Det är just inom ramen för en sådan rivalitet som själva frågan om olikhet blir en stridsfråga – de föreställningar vi gör oss om olikheten präglas av vår uppfattning om makten (såväl som av dennas realiteter). Med andra ord: åtminstone i detta sammanhang förutsätter och förstärker själva debatten mellan dualism och universalism en skiljelinje mellan ett ”oss” och ett ”dem”, som förenats i konflikt av en gemensam uppfattning om makten. Denna debatt hänför sig inte till en värld där vi och de kan sägas uppta helt åtskilda sfärer med åtskilda makt- och auktoritetskällor som inte påverkar varandra – i en sådan värld skulle det inte pågå någon debatt – utan snarare till en värld som ses strukturerad av en enda maktkälla (eller axel), vilken åtminstone i princip är allmänt tillgänglig; en värld där dualismen kan åberopas (av båda sidorna) för att snarare skapa ett innanför och ett utanför än åtskilda sfärer – med andra ord, som en strategi för uteslutning.

Det är just i en sådan värld som den ständigt förefintliga möjligheten till olikhet blir en stridsfråga och åberopas eller förnekas, beroende för det första på det värde

som tillskrivs denna olikhet och för det andra på den position man intar i förhållande till maktaxeln. Har man ingenting att förlora men eventuellt något att vinna kan det vara tryggt och kanske fördelaktigt att åberopa värdeskillnaden som ett tecken på dualism. I den inre kretsen är det däremot mera strategiskt att assimilera varje avvikelser som är erkänt värdefull och att genom hänvisning till dualismen utesluta de avvikelser som inte verkar lovande.

Den vetenskapliga kunskapens status

I det här speciella fallet är den makt som står på spel, för att uttrycka det mycket enkelt, forskarnas kunskapsmässiga auktoritet. Och även om jag hittills uttryckt mig som om det funnes blott en gränsdragning som medger utestängning, nämligen den mellan män och kvinnor, är det varken så att alla kvinnor saknar vetenskaplig auktoritet eller så att alla utan vetenskaplig auktoritet är kvinnor. Också en annan skiljelinje har verkan här – ja, jag skulle rentav vilja säga att den är mera primär – nämligen den mellan vetenskap och icke-vetenskap, som åtminstone potentiellt är lika utestängande som den mellan män och kvinnor.

Det är hotet från denna andra gräns som polariserar våra diskussioner om den vetenskapliga kunskapens natur på ungefär samma sätt som den första polariserar våra diskussioner om genus. Frågan huruvida den vetenskapliga kunskapen är objektiv eller relativ är åtminstone delvis en fråga om forskarnas anspråk på absolut auktoritet. Om det bara finns en sanning och forskarna är invigda i den (dvs om vetenskap och natur är ett), då är vetenskapens auktoritet oantastlig. Men om sanningen är relativ, om vetenskapen är skild från naturen och i stället gift med kulturen (eller olika ”intressen”), då är denna privilegierade auktoritet ofrånkomligt hotad. Med detta steg tycks gränsen mellan vetenskap och icke-vetenskap alldeles utplånad. Eftersom föreställningen om en kvinnovetenskap eller kvinnlig vetenskap utnyttjar båda dessa gränsdragningar samtidigt – ja, man kan

Ingegerd Möller, Hjortron, Akvarell, 1979

rentav säga att förslaget om en kvinnovetenskap i sig är avhängigt möjligheten att spela ut den ena mot den andra – måste vi ägna uppmärksamhet åt båda dessa kraftfält för att kunna förstå diskussionen. Åter är en granskning av de kvinnliga forskarnas reaktioner särskilt lärorik, ty det är främst denna grupp av individer som direkt kan lokaliseras genom de två gränserna – i själva verket lokaliseras till deras skärningspunkt.

För kvinnor som har lyckats få fotfäste i vetenskapens värld är situationen speciellt laddad. Eftersom de är ”innanför” har de allt att förlora på en gränsdragning mellan könen, vilken historiskt endast har tjänat till att utesluta dem. Och just emedan de sällan är helt innanför utan vanligen någonstans i periferin, verkar hotet om en sådan uteslutning särskilt olycksbådande. Samtidigt har de som forskare intresse av att försvara en traditionell syn på vetenskapen – kanske är, på grund av deras relativt otrygga ställning, detta intresse ännu häftigare än hos deras tryggare manliga kolleger. Alltså är det i två hänseenden knappast överraskande att de flesta kvinnliga forskare (såväl som vetenskapshistoriker och vetenskapsfilosofier) lidelsefullt motsätter sig idén om en kvinnovetenskap eller kvinnlig vetenskap: argumentet att kvinnor som grupp kommer att bedriva en annorlunda forskning åberopar sig på den sexuella dualismen samtidigt som det urholkar (eller förutsätter urholkandet av) vår tro på vetenskapens privilegierade förbindelse med naturen.

Något som förvånar är att så många kvinnliga forskare i McClintocks nobelpris har lyckats se ett möjligt alternativ till de klassiska klyftorna. McClintocks historia fånglar många kvinnor som bedriver forskning, eftersom de ser den som ett vittnesbörd om att olikheten är genomförbar inom vetenskapens värld sådan vi känner den. De tolkar inte nobelpriset som en maning till uppror utan som ett tecken på olikhetens legitimitet inom ramen för etablerade kriterier för vetenskaplig ”sanning”, en fingervisning om att rådande kanon lämnar utrymme för många av de frågor, metoder

och tolkningar, som deras mera välkända version av denna kanon inte godtar. Härvid söker de en mer omfattande kanon snarare än en annan; en rikare, kanske till och med mångfacetterad, återgivning av verkligheten men inte en separat verklighet. De motsätter sig envist olikhetens reduktion till dualism, och detta motstånd tjänar onekligen deras egna intressen som kvinnliga forskare. Men det tjänar också ett större intresse, nämligen intresset av att termen ”vetenskap” inte förlorar all mening.

En ny innebörd av ”vetenskap”

Även om man accepterar att vetenskapandet inte är så enhetligt som enligt vedertagen uppfattning och att vetenskapen inte ”speglar” naturen och inte heller kan göra det, återstår frågan vad vi egentligen menar med ”vetenskap”. Har termen verkligen fortfarande någon mening? Om den har det måste denna härledas från forskarnas gemensamma engagemang i strävan efter en maximalt tillförlitlig (om än inte trogen) återgivning av naturen, under det likaså gemensamma antagandet att hur gäckande den än är finns det blott en natur. Må vara att vi nu inser att forskningen inte kan gripa verkligheten ”som den är”, vilket man en gång trodde att den kunde, men tron att det finns separata verkligheter (en uppfattning som faktiskt ofta är förenad med argumentationen för en ”kvinnlig vetenskap”) står i fundamental motsättning till varje mening som vetenskapandet kan ha. Att anmoda kvinnliga forskare att godta föreställningen om en annorlunda vetenskap som gör reda för en annorlunda verklighet (vilket är något annat än olikhet inom vetenskapen) skulle vara att be dem offra sin identitet som forskare – för övrigt på ungefär samma sätt som den traditionella vetenskapen har bett dem offra sin identitet som kvinnor. Det skulle slutligen inte så mycket handla om att utveckla en alternativ vetenskap som att förstärka den traditionella motsättningen mellan kvinnor och vetenskap.

Att prisa olikheterna inom vetenskapen tycks därför innebära ett klart framsteg jämfört med såväl den monolitiska veten-

Ingerd Möller, Fragment från vandring, Akvarell, 1978

skapssyn, vilken hotar att utesluta skiljaktheter, som den dualistiska (eller relativistiska) åskådning vilken tenderar att förkasta varje specifik innebörd hos kategorin vetenskap. Samtidigt är emellertid försöket att undvika dualismens problem genom att helt och hållet nonchalera genus förenat med en risk: det skymmer vår blick för vilken viktig konstitutiv funktion genus haft och fortfarande har inom vetenskapen. Särskilt fränses det faktum att det just är med hänvisning till genus som själva den olikhet vi nu skulle vilja se prisad historiskt sett har varit (och fortfarande är) utesluten. Framför allt bortser man från att genus utnyttjas till att upprätthålla en enhetlig maktstruktur.

Precis som kulturens framväxt i allmänhet visat sig vara ett sätt att strukturera makten i våra sociala och politiska sfärer har frambringandet av kunskap, särskilt vetenskaplig kunskap, tjänat till att strukturera den kunskapsteoretiska maktsfären. Kunskap är makt – i många betydelser av termen. Med den moderna vetenskapens

födelse kom kunskapen att uppfattas som en särskild sorts makt, nämligen makten att behärska naturen. I denna historia kan vi se konstruktionen av genus som ett verktyg för uteslutning – av kvinnor, av det som kallas kvinnligt, och samtidigt av det alternativa maktbegrepp som kunskapen skulle kunna frambringa.

Som jag påpekat i min bok i detta ämne (Keller 1985) har utestängandet av det kvinnliga från vetenskapen historiskt sett varit grundläggande för den speciella definitionen av vetenskapen som odisputabelt objektiv, allmängiltig, opersonlig – och manlig, en definition som tjänar till att avgränsa det manliga från det kvinnliga och samtidigt det vetenskapliga från det icke-vetenskapliga, ja, till och med god vetenskap från dålig. Såväl i förfluten som i närvarande tid har uppdelningen av emotionellt och intellektuellt arbete mellan könen utgjort ett lättillgängligt och mycket anlitat redskap för att stötta vetenskapens särskilda anspråk på en entydig och därigenom absolut kunskapsmässig auktoritet –

inte bara i striden mellan forskare och icke-forskare utan i lika hög grad i samband med vetenskapens interna tvister. Samma auktoritet duger i sin tur naturligtvis till att racka ned på det kvinnligas hela uteslutna värld – en värld som händelsevis alltid omfattar de flesta kvinnor.

Olikhet utan genus – en ny utestängningsstrategi

Förutsatt den kulturella funktionen att bibehålla ett entydigt maktbegrepp som den sociala gränsdragningen mellan könen fyller, innebär varje försvar för olikhet (framfört av män eller kvinnor, inom vetenskapen eller på andra håll) som är blint för genus en viss risk. Förutsatt dess särskilda funktion att utesluta dem som är ”kvinnlighetens” kulturella bärare från den kunskapsmässiga auktoritetens topp, utsätter sig kvinnliga forskare för en särskild risk när de bortser från denna funktion.

När olikheten väl separerats från genus (och således från kön) kan det ironiskt nog ge samma slutresultat att prisa den som att förneka den, nämligen att kvinnorna själva åter görs överflödiga. Frågan om värderingar föregriper i detta resonemang frågan om arbetstillfällen. Även om den på många sätt filosofiskt står i motsättning till postmodernismen, närmar sig en sådan reaktion i ett viktigt avseende ett problem som redan uppenbarats i den post-moderna litterära debatten och som ett ökande antal litteraturforskare börjat ägna uppmärksamhet. Enkelt uttryckt är frågan: när vem som helst kan lära sig läsa som en kvinna, vad har vi då för behov av kvinnliga läsare?²³ Med andra ord, olikhet utan genus framkallar en annan sorts urartning – inte precis så att man förnekar olikheten men så att man förfaller till likgiltighet, ett sätt att betrakta skillnader vilket lika väl som universalismen i praktiken kan leda till utestängning av kvinnor.

I ett avseende avviker förespråkarna för olikhet inom vetenskapen på ett avgörande sätt från den post-moderna tendensen till en obegränsad differentiering och motverkar effektivt denna, nämligen genom att påminna om de restriktioner som naturens

motspänstighet medför – genom att påminna om att naturen trots sin slutliga obeskriverbarhet ändå faktiskt existerar. Som feminister kan vi ge samma obegränsade differentiering ett lika oavvisligt motargument (fastän oavvisligt av andra skäl) genom att påminna om de restriktioner som könets motspänstighet medför.

I sanning, kanske den enda sanning vi verkligen känner: varken naturen eller könet *kan* definieras bort från tillvaron. Båda består, bortom all teori, som ödmjukande påminnelser om vår dödlighet. Frågan är naturligtvis hur vi skall kunna bevara detta i åtanke och inte duka under för de krafter som förlänar verklighetens status åt de namn vi ger kön och natur – de krafter som begränsar vår upplevelse och uppfattning av såväl kön som natur, för det första genom att benämna dem genus och vetenskap och för det andra genom de särskilda bestämmningar av genus och vetenskap som är rådande vid varje särskild tidpunkt.

Behovet av ett nytt språk

En bevarad medvetenhet om det bipolära och dialektiska inflytande som både naturen och kulturen utövar på kategorierna genus och vetenskap kan mycket väl ytterst bero på huruvida vår analys av de krafter som motverkar en sådan medvetenhet är adekvat. Om dessa krafter i verkligheten emanerar från en bakomliggande maktkamp, som den här berättade historien antyder, då måste den mest centrala frågan vara relationen mellan genus, vetenskap och makt – framför allt tillämpningen av särskilda genus- och vetenskapskonstruktioner vid struktureringen av våra begreppsmässiga och politiska maktfält. Så länge själva makten definieras i de enhets-termer som hittills varit rådande, bidrar den maktkamp som blir följden dels till urartningen av vetenskap till natur och genus till kön och dels till att naturen och/eller könet förnekas. Den säkerställer med andra ord själva den instabilitet hos begreppen genus och vetenskap som fortsätter att hemsöka såväl kvinnoforskning som vetenskapsteori.

NOTER

Olika kvinnostudier pekar på att det är just genom vårt genusspråk och vårt vetenskapliga språk som naturens, kulturens och maktens mångdimensionella terrängar har upptagits av endimensionella strider. Om det är så skulle det slutgiltiga avblåsandet av dessa strider kräva ett annat slags språk som skulle återspegla en vidare dimensionalitet i vår värld: varken homogen eller splittrad, och rymlig nog att låta mångfalden överleva utan att degenerera till motsättning.

Vi behöver kort sagt ett språk som gör det möjligt för oss att begreppsmässigt och upplevelsemässigt ta oss fram mellan likheter och motsättningar, ett språk som låter oss se släktskap i olikheten och olikhet i släktskapen; ett språk som uttrycker respekt för olikhet, egenart, föränderlighet utan att förneka den underliggande frändskap som är kunskapens första förutsättning. I denna strävan tror jag själva könet skulle kunna utgöra en god påminnelse: det är när allt kommer omkring detta som samtidigt splittrar oss och förenar oss som art. Men förvisso utgör naturen, i sin obarmhärtigt motskräviga mångfald, en annan påminnelse.

Översättning: Suzanne Almqvist

Delar av denna artikel är hämtade från ett föredrag hållet 16 januari 1986 vid "Little Three" - konferensen i Amherst, Massachusetts.

Publiceras i *Hypatia*, vol 2, no 3.

- 1 I engelskan skiljer man mellan sex, biologiskt kön, och gender, socialt kön. Den engelska termen gender har här genomgående överatts med genus. (red anm)
- 2 Termen "instabilitet" har också utnyttjats av Sandra Harding (1986) (se även hennes artikel i detta nummer av *KVT*), men med en ganska olikartad laddning. Medan Harding anser instabiliteten vara både politiskt och intellektuellt fruktbar anser jag att den, åter politiskt och intellektuellt, är ett hinder för fruktbart meningsutbyte.
- 3 För denna diskussion se Culler (1983).

LITTERATUR

- Culler, Jonathan, *On Deconstruction; Theory and Criticism after Structuralism*, London 1983
- Harding, Sandra, *The Science Question in Feminism*, Ithaca och London 1986
- Keller, Evelyn Fox, *A Feeling for the Organism: The Life and Work of Barbara McClintock*, New York 1983
- Keller, Evelyn Fox, *Reflections on Gender and Science*, New Haven och London 1985

Evelyn Fox Keller
Northeastern University
Boston, MA 02115
USA